

Leo Trotskij

februari 1935

Arbetarstaten, termidor och bonapartism

Den stalinistiska byråkratin har inom sin utrikespolitikens båda kanaler – diplomatins huvudkanal och Kominterns hjälpkanal – gjort en skarp vändning i riktning mot Nationernas Förbund, mot att bevara status quo och att sluta allianser med reformisterna och den borgerliga demokratin. Samtidigt har inrikespolitiken vänt sig till marknaden och den ”välbärgade kollektivjordbrukaren”. Den senaste kampanjen mot oppositionella och halvoppositionella grupper, liksom mot isolerade element som på ett eller annat sätt är kritiska, och den nya massutrensningen i partiet syftar till att ge Stalin fria händer för denna högerkurs. Det som saken här handlar om är i huvudsak en återgång till det gamla organiska kursen (satsning på kulaken, allians med Guomindang, anglo-ryska kommittén, etc.), men i mycket större skala och under långt mer betungande villkor. Vart kommer denna kurs att leda? Man talar åter om ”termidor”. Tyvärr har detta ord blivit utslitet, det har förlorat sitt konkreta innehåll och är uppenbarligen olämpligt för att karakterisera vare sig den etapp genom vilken den stalinistiska byråkratin passerar eller den katastrof som den förbereder. Vi måste först och främst fastställa vår terminologi.

Kontroverser om ”termidor” i det förgångna

Frågan om ”termidor” är nära förbunden med vänsteroppositionens historia i Sovjetunionen. Det är inte lätt att i dag fastställa vem som först gjorde den historiska jämförelsen med termidor. I vilket fall som helst fördelade sig ståndpunkterna 1926 på ungefär följande sätt: ”Demokratiska centralisternas” grupp (V. M. Smirnov, Sapronov och andra som Stalin låtit gå under i förvisning) förklarade: ”Termidor är ett fullbordat faktum!” Anhängarna av vänsteroppositionens plattform, bolsjevik-leninisterna, tillbakavisade kategoriskt detta påstående. På denna tvistefråga ägde det t o m rum en splittring. Vem har visat sig ha rätt? För att besvara denna fråga måste vi fastställa exakt hur varje grupp själv tolkade begreppet ”termidor”: historiska jämförelser tillåter olika tolkningar och kan därför lätt missbrukas.

Framlidne V. M. Smirnov – en av de finaste representanterna för den gamla bolsjevikiska skolan – ansåg att eftersläpningen i industrialiseringen, uppsvinget för kulakerna och NEP-männen (den nya borgarklassen), förbindelsen mellan dem och byråkratin och slutligen partiets urartning hade gått så långt att en återgång till socialismens väg inte längre var möjlig utan en ny revolution. Proletariatet hade redan förlorat makten. Efter krossandet av vänsteroppositionen började byråkratin att uttrycka den återuppstående borgerliga regimens intressen. Oktoberrevolutionens fundamentala landvinningar hade likviderats. Detta var huvudlinjerna i den ståndpunkt som representerades av ”Demokratiska centralisternas” grupp.

Mot detta invände vänsteroppositionen att även om det otvivelaktigt har dykt upp inslag av dubbelmakt i landet, så skulle övergången från detta sakernas embryonala tillstånd till borgarklassens hegemoni inte kunna äga rum utan en kontrarevolutionär omvälvning. Byråkratin var redan lierad med NEP-männen och kulaken, men dess huvudsakliga rötter sträcker sig fortfarande ner i arbetarklassen. I sin kamp mot vänsteroppositionen drog byråkratin otvivelaktigt med sig en tung svans av NEP-män och kulaker. Men i morgon kommer denna svans att snärta till huvudet, dvs. den härskande byråkratin. Det är oundvikligt med nya splittringar inom byråkratins led. Inför faran av en omedelbar kontrarevolutionär omvälvning kommer den centristiska byråkratins huvudsakliga kärna att söka stöd hos arbetarna mot den

framväxande agrara borgarklassen. Konflikten utgång är ännu långt ifrån avgjord. Det är alltför tidigt att begrava oktoberrevolutionen. Krossandet av vänsteroppositionen underlättade uppkomsten av termidor. Men termidor är ännu inte ett fullbordat faktum.

Vi behöver bara noggrant återge *huvudpunkterna* i de diskussioner som fördes åren 1926-27 för att riktigheten i bolsjevik-leninisternas position i ljuset av den senare utvecklingen skall bli uppenbar. Redan 1927 slog kulakerna till mot byråkratin genom att vägra att leverera den säd som de hade lyckats samla i sina händer. 1928 kom det till öppen brytning inom byråkratin. Högerflygeln var för ytterligare eftergifter åt kulakerna. Centern beväpnade sig med den krossade vänsteroppositionens idéer (som den själv hade krossat i samverkan med högerflygeln), sökte stöd hos arbetarna, besegrade högern och slog in på industrialiseringens och senare kollektiviseringens väg. Oktoberrevolutionens grundläggande sociala landvinningar räddades slutligen till priset av otaliga och onödiga offer.

Bolsjevik-leninisternas förutsägelser (eller rättare, den ”optimala varianten” av deras förutsägelser) har helt och fullt bekräftats. Det kan idag inte råda något tvivel om den saken. Utvecklandet av produktivkrafterna sker inte genom att återinföra privategendom utan på basis av en socialisering, genom planmässig ledning. Den världshistoriska betydelsen av detta faktum kan endast de som är politiskt blinda undgå att se.

Den verkliga betydelsen av termidor

Likväl kan och bör man nu erkänna att analogin med termidor snarare har tjänat till att fördunkla än till att klargöra frågan. 1794 års termidor orsakade en maktförskjutning från vissa grupper i konventet till andra grupper, från en del av det segrande ”folket” till andra skikt. Var termidoren kontrarevolutionär? Svaret på denna fråga beror på hur stor betydelse vi i ett givet fall tillmäter begreppet ”kontrarevolution.” Den sociala omvälvningen mellan 1789 och 1793 var borgerlig till sin karaktär. I själva verket reducerades den till att den fasta feodala egendomen ersattes av ”fri” borgerlig egendom. Den kontrarevolution som skulle ha ”motsvarat” denna revolution skulle ha behövt återupprätta feodal egendom. Men termidoren gjorde inte ens ett försök i denna riktning. Robespierre sökte stöd hos hantverkarna, direktoratet inom mellanbourgeoisin. Bonaparte allierade sig med bankerna. Alla dessa förändringar – som naturligtvis inte bara hade en politisk utan också en social innebörd – ägde dock rum på det nya borgerliga samhällets och den nya borgerliga statens grundval.

Termidor var en reaktion på revolutionens sociala grundval

Bonapartes artonde brumaire, nästa viktiga steg på reaktionens väg, hade samma innebörd. I inget av fallen handlade det om att återställa vare sig de gamla egendomsformerna eller de tidigare härskande ständernas makt, utan om att fördela den nya sociala ordningens vinster mellan de olika delarna av det segrande ”tredje ståndet.” Borgarklassen lade beslag på mer och mer egendom och makt (antingen direkt och omedelbart eller via ombud som Bonaparte), men gjorde inget som helst försök att avskaffa revolutionens sociala erövringar, tvärtom strävade den envetet efter att försöka stärka, organisera och stabilisera dem. Napoleon skyddade den borgerliga egendomen, inklusive bondens, mot både ”pöbeln” och kraven från de ägare som hade exproprierats. Det feodala Europa hatade Napoleon som en levande inkarnation av revolutionen, och det var korrekt utifrån deras egna normer.

En marxistisk utvärdering av Sovjetunionen

Det råder ingen tvekan om att dagens Sovjetunionen har mycket liten likhet med den slags

sovjetrepublik som Lenin föreställde sig 1917 (ingen stadigvarande byråkrati eller stående armé, rätten att när som helst återkalla alla förtroendevalda och aktiv masskontroll över dem ”oavsett vilken individ det kan vara fråga om” etc.). Byråkratins herravälde över landet, liksom Stalins herravälde över byråkratin, har nära nog nått sin absoluta fulländning. Men vilka slutsatser följer av detta? Många säger: Eftersom den nuvarande staten, som uppstått ur den proletära revolutionen, inte *a priori* motsvarar idealets normer, så vänder jag den ryggen. Detta är politisk snobbism, typisk för pacifistiskt-demokratiska, frihetliga, anarkosyndikalistiska och överhuvudtaget ultravänsteristiska kretsar inom den småborgerlig intelligentsian. Andra säger: Eftersom denna stat har vuxit fram ur den proletära revolutionen, är all kritik av densamma helgerån och kontrarevolutionär. Det är en hyckleriets röst bakom vilken ofta döljer sig omedelbara materiella intressen hos vissa grupper bland just samma småborgerliga intelligentsia eller inom arbetarbyråkratin. Båda dessa typer – den politiska snobben och den politiska hycklaren – är lätt utbytbara, beroende på personliga omständigheter. Låt oss lämna dem båda åt sitt öde.

Marxisten säger: Dagens Sovjetunionen motsvarar uppenbarligen inte de uppsatta normerna för en rådsstat. Men låt oss analysera vad vi inte förmådde förutse vid utarbetandet av de programmatiska normerna, låt oss dessutom analysera vilka sociala faktorer som har förvrängt arbetarnas stat, låt oss än en gång kontrollera om dessa förvrängningar har brett ut sig till statens ekonomiska grundvalar, dvs. om den proletära revolutionens grundläggande sociala erövringar har bevarats. Och om de har bevarats, låt oss då ta reda på i vilken riktning de förändras, och låt oss undersöka om det i Sovjetunionen och på världsarenan finns sådana faktorer som kan underlätta och påskynda att progressiva utvecklingstrender får övertaget över reaktionära trender. Ett sådant tillvägagångssätt är komplicerat. Det erbjuder inget färdigt svar på alla frågor, vilket lata sinnen älskar så mycket. I gengäld förskonas vi inte bara från de två plågorna, snobbism och hyckleri, utan vi får även möjlighet att aktivt påverka Sovjetunionens öde.

När ”Demokratiska centralisternas” grupp 1926 förklarade att arbetarstaten hade likviderats, begravde de uppenbarligen revolutionen medan den fortfarande var vid liv. I motsats till detta utarbetade Vänsteroppositionen ett reformprogram för sovjetregimen. Den stalinistiska byråkratin krossade Vänsteroppositionen i syfte att skydda och befästa sig som en privilegierad kast. Men under kampen för sina egen ställningar blev den tvungen att från Vänsteroppositionens program hämta alla de åtgärder som gjorde det möjligt att rädda sovjetstatens samhällsgrundval. Detta är en ovärderlig politisk lärdom: Specifika historiska förhållanden – böndernas efterblivenhet, proletariats utmattning, bristen på avgörande understöd från väst – lade grunden för ett ”andra kapitel” i revolutionen, som kännetecknas av att den konservativa nationella byråkratin undertryckte den proletära förtruppen och krossade de revolutionära internationalisterna. Men just detta exempel visar hur en korrekt politisk linje gör det möjligt för en marxistisk gruppering att på ett fruktbart sätt påverka utvecklingen, även när det ”andra kapitlets” segrare undertrycker det ”första kapitlets” revolutionärer.

Ett ytligt idealistiskt tänkesätt som arbetar med fixa och färdiga normer och mekaniskt anpassar levande utvecklingsprocesser till dem, leder lätt från entusiasm till utmattning. Endast den dialektiska materialismen, som lär oss att se hela tillvaron i dess utvecklingsprocess och i kampen mellan dess inre krafter, kan ge tanke och handling den nödvändiga stadgan.

Proletariatets diktatur och byråkratins diktatur

I ett antal tidigare arbeten har vi fastställt det faktum att *sovjetsamhället*, trots de ekonomiska

framgångarna som möjliggjorts av nationaliseringen av produktionsmedlen, fortfarande har en motsägelsefull övergångskaraktär, och – med de ojämlika levnadsvillkoren och byråkratins privilegier som måttstock – fortfarande står mycket närmare kapitalismen än den framtida kommunismen.

Samtidigt har vi fastställt att sovjetstaten trots den monstruösa byråkratiska degenereringen fortfarande är ett arbetarklassens historiska instrument, eftersom den säkerställer utvecklingen av ekonomin och kulturen på grundval av de förstatligade produktionsmedlen och därigenom utarbetar förutsättningar för en verklig arbetarnas frigörelse genom att undanröja byråkratin och social ojämlikhet.

Den som inte på allvar har begrundat och accepterat dessa två grundteser, den som inte har studerat den bolsjevik-leninistiska litteraturen i frågan om Sovjetunionen från 1923 och framåt, riskerar att vid varje ny händelse tappa orienteringen och ersätta den marxistiska analysen med ynkliga klagovisor.

Den sovjetiska (det skulle vara mer korrekt att säga, anti-sovjetiska) byråkratin är en produkt av sociala motsättningar mellan stad och land, mellan proletariatet och bönderna (dessa två motsättningspar är inte identiska), mellan de nationella republikerna och distrikten, mellan olika grupper av bönder, mellan olika skikt inom arbetarklassen, mellan olika grupper av konsumenter och slutligen mellan den sovjetiska staten i sin helhet och dess kapitalistiska omgivning. I dag, när alla relationer översätts till den monetära beräkningens språk, kommer de ekonomiska motsättningarna i förgrunden med utomordentlig skärpa.

Byråkratin reglerar dessa motsägelser genom att höja sig över de arbetande massorna. Den utnyttjar sin funktion för att stärka sin egen dominans. Genom sitt okontrollerade, godtyckliga herravälde, som inte tål några protester, ackumulerar byråkratin nya motsättningar. Genom att utnyttja dessa upprättar den en regim av byråkratisk absolutism.

Motsättningarna inom byråkratin har lett till ett system där de viktigaste befattningshavarna handplockas. Behovet av disciplin inom den utvalda kretsen har lett till enmansstyre och kult av den ofelbare ledaren. Ett och samma system råder i fabriker, kolchoser, vid universiteten och i regeringen: överallt står en ledare i spetsen för sin trogna trupp, resten följer ledaren. Stalin var aldrig och kan tack vare sin natur aldrig vara en massornas ledare, han är ledare för de byråkratiska ”ledarna”, deras fulländning, deras personifiering.

Ju mer komplicerade de ekonomiska uppgifterna blir, ju större befolkningens krav och intressen blir, desto intensivare blir motsättningen mellan den byråkratiska regimen och den socialistiska utvecklingens krav, desto brutalare blir byråkratins kamp för att behålla sina positioner, desto mer cyniskt tillgriper den våld, bedrägeri och bestickning.

Det oroande faktum att den politiska regimen trots ekonomins och kulturens tillväxt ständigt försämras, kan endast och uteslutande förklaras med att kontrollen, förföljelserna och undertryckandet i dag i stor utsträckning inte tjänar syftet att försvara staten, utan att försvara byråkratins makt och privilegier. Detta är också källan till det ständigt ökande behovet av att dölja förtrycket med bedrägerier och hopkok.

”Men kan en sådan stat betecknas som en arbetarstat?” säger de indignerade rösterna från moralister, idealister och ”revolutionära” snobbar. De försiktigare uttrycker sig på följande sätt: ”Detta är måhända i sista hand en arbetarstat, men det finns inte kvar det minsta spår av proletariatets diktatur i densamma. Vi har här en degenererad arbetarstat under byråkratins diktatur”.

Vi ser ingen anledning att än en gång ta itu med dessa argument. Allt som behöver sägas om detta har sagts i litteraturen och i de officiella dokumenten från vår tendens. Ingen har försökt vederlägga, korrigera eller komplettera bolsjevik-leninisternas ståndpunkt i denna ytterst viktiga fråga.

Vi skall här enbart begränsa oss till frågan, huruvida byråkratins faktiska diktatur kan betecknas som proletariatets diktatur.

Här uppstår en terminologisk svårighet, nämligen att begreppet *diktatur* ibland används i en begränsad politisk mening och vid andra tillfällen i en djupare, sociologisk bemärkelse. Vi talar om ”Mussolinis diktatur” och samtidigt förklarar vi att fascismen bara är finanskapitalets instrument. Vilket är rätt? Båda är korrekta, men på olika plan. Det är obestridligt att hela den verkställande makten är koncentrerad till Mussolinis händer. Men det är inte mindre sant att hela det faktiska innehållet i den statliga verksamheten dikteras av finanskapitalets intressen. En klass’ *sociala* dominans (dess diktatur) kan anta mycket olika *politiska* former. Detta framgår av bourgeoisins hela historia från medeltiden till nutiden.

Erfarenheterna från Sovjetunionen är redan tillräckliga för att man – *med alla nödvändiga förändringar* – skall kunna tillämpa samma sociologiska lag på proletariatets diktatur. Under tiden mellan makterövringen och upplösningen av arbetarstaten i det socialistiska samhället kan den proletära maktens former och metoder förändras kraftigt, beroende på klasskampens förlopp, internt och externt.

Således liknar Stalins herravälde av idag på intet sätt rådsmakten under de första revolutions-åren. Ersättandet av en regim med en annan uppstod inte i ett enda slag, utan i etapper, med hjälp av en rad små inbördeskrig mot den proletära förtruppen. Historiskt sett sprängdes sovjetdemokratin under trycket av sociala motsättningar. Byråkratin utnyttjade dem för att rycka makten ur händerna på massorganisationerna. I denna mening kan vi tala om byråkratins diktatur och även om Stalins personliga diktatur. Men detta besittningstagande möjliggjordes och kan upprätthållas enbart därför att *det sociala innehållet i byråkratins diktatur bestäms av de produktionsförhållanden som har skapats av den proletära revolutionen*. I denna mening kan vi med fullt fog säga att proletariatets diktatur funnit sitt förvrängda men otvivelaktiga uttryck i byråkratins diktatur.

Den historiska analogin måste revideras och korrigeras

I den ryska och internationella oppositionens interna polemik betraktade vi under vissa förutsättningar termidor som den borgerliga kontrarevolutionens första etapp, riktad mot arbetarstatens sociala grundvalar.¹ Även om det väsentliga i kontroversen, som vi har sett, tidigare inte blev lidande av det, så blev den historiska analogin inte desto mindre genomsyrad av en rent villkorlig och inte en realistisk karaktär, och denna villkorliga karaktär kommer allt mer i motsättning till kraven på en analys av den sovjetiska statens senaste utveckling. Det får räcka med att nämna det faktum att vi själva ofta talar om – och detta på goda grunder – Stalins plebejiska eller bonapartistiska regim. Men i Frankrike kom bonapartismen efter termidor. Om vi ska kunna hålla oss inom ramarna för den historiska analogin måste vi nödvändigtvis ställa frågan: Eftersom det inte har skett någon sovjetisk ”termidor” än,

¹ Även mensjevikerna talar om termidoriensk urartning. Det är omöjligt att förstå vad de menar med detta. Mensjevikerna var emot att proletariatet skulle gripa makten. Fortfarande är sovjetstaten enligt deras mening icke-proletär (vad den i själva verket är – förblir ett mysterium). Tidigare krävde de en återgång till kapitalismen, nu till ”demokrati”. Om de inte själva är representanter för termidorienska tendenser, vad betyder i så fall ”termidor”? Självfallet är det bara ett gångbart litterärt uttryck (L.T.)

varifrån skulle då bonapartismen ha uppstått? Utan att göra några ändringar när det gäller grunddragen i våra tidigare uppfattningar – det finns ingen anledning att göra det – måste vi radikalt revidera den historiska analogin. Detta kommer att göra det möjligt för oss att få närmare kännedom om vissa gamla fakta och att bättre förstå vissa nya företeelser.

Kuppen den nionde termidor avskaffade inte den borgerliga revolutionens grundläggande erövringar, utan överförde makten i händerna på de mer moderata och konservativa jakobinerna, det borgerliga samhällets mer välbärgade element. Det är idag omöjligt att förbise att det även under den sovjetiska revolutionen för länge sedan skedde en maktförskjutning åt höger, som är helt jämförbar med termidor, även om takten varit långsammare och formerna mer maskerade. Den sovjetiska byråkratins konspiration mot vänsterflygeln kunde under de inledande skedena bevara sin relativt ”torra” karaktär bara därför att konspirationen själv utfördes mycket mer systematiskt och grundligare än den nionde termidors improvisationer.

Socialt är proletariatet homogenerare än bourgeoisin, men det innehåller i sig en hel rad skikt, och det blev särdeles uppenbart efter makterövringen, under den period då byråkratin och den arbetararistokrati som var knuten till densamma började ta form. Krossandet av vänsteroppositionen innebar i sin mest direkta och omedelbara mening att makten överfördes från den revolutionära förtruppen till de mer konservativa elementen inom byråkratin och arbetarklassens övre skikt. Året 1924 – det var då som den sovjetiska termidoren inleddes.

Här är det givetvis inte fråga om en historisk identitet, utan en historisk analogi, där olika samhällsstrukturer och epoker alltid sätter sina gränser. Men den aktuella analogin är varken ytlig eller slumpartad: den är betingad av de extrema spänningar i klasskampen som råder under revolutionens och kontrarevolutionens period. I båda fallen reste sig byråkratin på ryggen av den plebejiska demokratin, som hade säkrat den nya regimens seger. De jakobinska klubbarna ströps gradvis. 1793 års revolutionärer dog på slagfältet, de blev diplomater och generaler, de föll under repressionens slag ... eller gick under jorden. Därefter omvandlade sig andra jakobiner framgångsrikt till Napoleons prefekter. Deras led utökades ständigt med överlöpare från de gamla partierna, med tidigare aristokrater och simpla karriärister. Och i Ryssland? Exakt samma bild av degeneration, men på en mycket väldigare arena och med en mycket mer mogen bakgrund, reproduceras omkring 130 till 140 år senare av den gradvisa övergången från sovjeter och partiklubbar, sjudande av liv, till sekreterarens kommandoregim som enbart är beroende av den ”passionerat älskade ledaren”.

I Frankrike möjliggjordes den utdragna stabiliseringen av den termidoreanska-bonapartistiska regimen endast tack vare utvecklingen av produktivkrafterna, som hade befriats från feodalismens bojor. Uppkomlingar, tjuvar, släktingar och bundsförvanter till byråkratin berikade sig. De desillusionerade massorna föll i vanmakt.

Uppsvinget för de förstatiserade produktivkrafterna, som började 1923 och som kom oväntat för den sovjetiska byråkratin, skapade de nödvändiga ekonomiska förutsättningarna för en stabilisering. Det ekonomiska uppbyggandet gav utlopp för energin hos aktiva och kunniga organisatörer, administratörer och tekniker. Deras materiella och moraliska ställning förbättrades snabbt. Detta skapade ett brett, privilegierat skikt, nära knutet till det härskande övre skiktet.

De arbetande massorna levde på förhoppningar eller föll i apati.

Det skulle vara banal formalism att försöka få de olika etapperna i den ryska revolutionen att passa ihop med motsvarande händelser i Frankrike i slutet av sjuttonhundratalet. Men likheten

mellan den aktuella sovjetstatens politiska regim och den första konsulns regim är påfallande, särskilt mot slutet av konsulatet, då kejsardömet nalkades.

Även om Stalin saknar segrarnas lyster, så överträffar hans system i alla fall den förste Bonaparte när det gäller organiserat kryperi. En sådan makt kunde enbart uppnås genom att strypa partiet, sovjeterna och arbetarklassen i sin helhet. Den byråkrati som Stalin stödjer sig på är materiellt knuten till resultaten av den fullbordade nationella revolutionen, men har ingen beröringspunkt med den internationella revolutionens utveckling. I sitt levnadssätt, sina intressen och sin psykologi, skiljer sig dagens sovjetiska funktionärer lika mycket från de revolutionära bolsjevikerna som Napoleons generaler och prefekter skiljer sig från de revolutionära jakobinerna.

Termidoreaner och jakobiner

Den sovjetiska ambassadören i London, Maiskij, förklarade nyligen för en delegation brittiska fackföreningsmedlemmar hur nödvändig och berättigad den stalinistiska rättegången mot de ”kontrarevolutionära” zinovjeviterna var. Denna slående episod – en bland tusentals – leder omedelbart till frågans kärna. Vi vet vilka zinovjeviterna är. Oavsett alla deras misstag och vinglande är en sak säker: de förkroppsligar de ”professionella revolutionärerna”. För dem är den internationella arbetarrörelsens frågor livsfrågor. Vem är Maiskij? En högermensjevik som bröt med sitt eget parti 1918, och gick till höger för att begagna sig av möjligheten att ingå som minister i den vita Transural-regeringen, under Koltjaks beskydd. Först efter att Koltjak var tillintetgjord ansåg Maiskij tiden vara mogen för att vända sig till sovjeterna. Lenin – och jag med honom – hade det största misstroende, för att inte säga förakt, för sådana typer. Idag anklagar Maiskij, i sin egenskap av ambassadör, ”zinovjeviterna” och ”trotskisterna” för att sträva efter att provocera en militär intervention i syfte att återupprätta kapitalismen – samma kapitalism som Maiskij hade försvarat mot oss genom inbördeskrig.

Den nuvarande ambassadören i USA, A. Trojanovskij, anslöt sig till bolsjevikerna i sin ungdom, lämnade sedan partiet, var patriot under kriget, 1917 mensjevik. Under oktoberrevolutionen tillhörde han mensjevikernas centralkommitté, och under några år därefter bekämpade Trojanovskij proletariats diktatur med olagliga metoder. Han gick med i det stalinistiska partiet, mer korrekt, diplomatkåren, sedan Vänsteroppositionen hade krossats.

Parisambassadören Potemkin var vid tiden för oktoberrevolutionen en borgerlig professor i historia. Han anslöt sig till bolsjevikerna efter segern. Den förre ambassadören i Berlin Tjintjuk ingick under de dagar då oktoberomvälvningen ägde rum som mensjevik i Moskvas kontrarevolutionära välfärdskommitté för att frälsa fäderneslandet och revolutionen, tillsammans med högernationalistrevolutionären Grinko, som nu är folkkommissarie för finanserna. Tjintjuks ersättare i Berlin, Suritz, var politisk sekreterare åt mensjeviken Tjcheidze (den förste sovjetordföranden) och anslöt sig till bolsjevikerna efter segern. Nästan alla andra diplomater är av samma slag, och under tiden – särskilt efter erfarenheterna med Bessedovskij, Dimitrievskij, Agabekov och andra – utses det utomlands bara synnerligen pålitliga människor.²

För inte så länge sedan publicerade världspressen pressmeddelanden om den sovjetiska guldgruveindustrins stora framgångar, med kommentarer om dess organisatör, ingenjör Serebrovskij. Korrespondenten i Moskva för *Le Temps*, som idag framgångsrikt konkurrerar med Duranty och Louis Fischer som officiellt språkrör för byråkratins övre skikt, vannade sig

² Bessedovskij, Dimitrievskij och Agabekov hoppade alla av till kapitaliststater – *Ö anm*

särskilt om att betona det faktum att Serebrovskij är en bolsjevik från 1903, hör till det "gamla gardet". Detta är vad Serebrovskijs partibok faktiskt påstår. I själva verket deltog han i 1905 års revolution som ung student och mensjevik, och övergick sedan under många långa år till borgarklassens läger. Vid tiden för februarirevolution 1917 innehade han posten som statlig direktör för två ammunitionsfabriker, och som ledamot av handelsdepartementet deltog han aktivt i kampen mot metallarbetarnas fackförening. I maj 1917 förklarade Serebrovskij att Lenin var en tysk spion! Efter bolsjevikernas seger, drog jag in Serebrovskij och andra *spetzes* [tekniska experter, specialister] i det tekniska arbetet. Lenin litade inte alls på honom, och jag själv hade mycket litet förtroende för honom. Idag är Serebrovskij medlem i partiets centralkommitté!

Centralkommitténs teoretiska tidskrift, *Bolsjevik* (31 december 1934), innehåller en artikel av Serebrovskij, "Om Sovjetunionens guldgruveindustri". Vi slår upp första sidan:

"... under ledning av partiets och arbetarklassens älskade ledare, kamrat Stalin ..."; tre rader ner: "... Kamrat Stalin i samtal med den amerikanska korrespondenten, herr Duranty ..."; fem rader längre ner: "... kamrat Stalins koncisa och exakta svar ..."; längst ner på sidan: "detta är vad kämpa för guld på stalinistiskt vis betyder." Sidan två: "... som vår store ledare, kamrat Stalin lär oss ..."; fyra rader ned: "... i sitt svar på deras (bolsjevikernas) rapport, skrev kamrat Stalin: 'Grattis till er framgång' ..."; längre ner på samma sida: "inspirerad av kamrat Stalins vägledning ..."; raden under: "... partiet med kamrat Stalin i spetsen ..."; två rader längre ned: "... under ledning av vårt parti och (!) kamrat Stalin." Låt oss nu gå till artikelns slutsats. På en halv sida läser vi: "... under ledning av partiets och arbetarklassens geniala ledare, kamrat Stalin ..."; och tre rader senare: "... vår älskade ledare, kamrat Stalins ord ..."

Inför en sådan flod av inställsamt smicker står själva satiren svarslös! Man skulle förvänta sig att en "älskad ledare" aldrig skulle ha behov av kärleksförklaringar fem gånger per sida och dessutom i en artikel som inte handlar om ledarens födelsedag utan ... brytning av guld. Å andra sidan kan en artikelförfattare som är i stånd till ett sådant kryperi uppenbarligen inte ha ett uns av revolutionär inom sig. Av sådan kaliber är denne f d tsaristiska direktör för stora fabriker, en borgare och patriot som förde kamp mot arbetarna och som idag är ett av regimens bålverk, medlem av centralkommittén och en hundra procentig stalinist!

Ännu ett exempel. En av stöttepelarna i dagens *Pravda*, Zaslavskij, föreslog i januari i år att det skulle vara lika otillåtet att publicera reaktionära romaner av Dostojevskij som "kontra-revolutionära verk av Trotskij, Zinovjev och Kamenev." Vem är denne Zaslavskij? I det dunkla förflutna tillhörde han Bunds högerflygel [det mensjevikiska judiska Bund], senare borgerlig journalist som 1917 bedrev en högst föraktlig kampanj mot Lenin och Trotskij som agenter för Tyskland. I Lenins artiklar från 1917 finns, som en refräng, frasen "Zaslavskij och annat avskum". Således har Zaslavskij tagit plats i partilitteraturen som ett typexempel på en korrumpad borgerlig bakdantare. Under inbördeskriget var han, medan han gömde sig i Kiev, journalist i vitgardistiska publikationer. Först 1923 gick han över till sovjetmaktens sida. Idag försvarar han stalinismen mot kontrarevolutionärerna Trotskij, Zinovjev och Kamenev! I Sovjetunionen liksom utomlands, är Stalins press proppfull med sådana individer.

Bolsjevismens gamla kadrer har krossats. Revolutionärer har krossats. Revolutionärerna har ersatts av funktionärer med mjuk ryggrad. Det marxistiska tänkandet har drivits ut av rädsla, smicker och intriger. Av Lenins politbyrå finns bara Stalin kvar: två politbyråmedlemmar har knäckts politiskt och krälar i stoftet (Rykov och Tomskij), två sitter i fängelse (Zinovjev och Kamenev), en har förvisats till utlandet och berövats sitt medborgarskap (Trotskij). Som Krupskaja själv uttryckte det, var det bara döden som räddade Lenin från byråkratins förtryck;

när epigonerna missade möjligheten att sätta honom i fängelse, stängde de in honom i ett mausoleum. Hela det härskande skiktet har urartat. Jakobinerna har drivits ut av termidoreaner och bonapartister, bolsjeviker har ersatts av stalinister.

För det breda skiktet konservativa och på intet sätt oegennyttiga Maiskij-, Serebrovskij- och Zaslavskij-typer, stora, medelstora och småaktiga, är Stalin domaren-skiljedomaren, källan till alla förmåner och försvararen mot all tänkbar opposition. Som tack för detta skaffar byråkratin, från tid till annan, fram sanktioner åt Stalin med nationella folkomröstningar. Parti- och sovjetkongresser organiseras enligt ett enda kriterium: *för* eller *emot* Stalin? Endast "kontrarevolutionärer" kan vara *emot*, och de får den behandling som de förtjänar. Sådant är dagens styresmekanism. Detta är en *bonapartistisk* mekanism. Ingen annan beteckning på detta har ännu påträffats i en politisk ordbok.

Skillnaden mellan en borgerlig stats och en arbetarstats roller

Utan historiska jämförelser kan man inte lära av historien. Men jämförelsen måste vara konkret, utöver de drag som överensstämmer får vi inte förbise de drag som skiljer sig åt. Båda revolutionerna har gjort slut på feodalismen och livegenskapen. Men den ena av dem kunde, i skepnad av sin mest extrema flygel, bara göra fåfänga försök att bryta igenom det borgerliga samhällets gränser, medan den andra faktiskt störtade bourgeoisin och upprättade en arbetarstat. Denna grundläggande klasskillnad markerar liknelsens materiella gränser och är av avgörande betydelse för prognosen.

Efter en djupgående demokratisk revolution, som befriar bönderna från livegenskap och ger dem jord, är en feodal kontrarevolution i allmänhet omöjlig. Den störtade monarkin kan återupprätta sin makt och omge sig med medeltida vålnader. Men den har inte längre kraft att återställa den feodala ekonomin. När feodalismens bojar väl har sprängts, så utvecklas de borgerliga förhållandena automatiskt. Ingen yttre makt kan stoppa dem, de måste själva gräva sin egen grav, efter att först ha skapat sin egen dödgravare.

Det är helt annorlunda med utvecklingen av de socialistiska förhållandena. Den proletära revolutionen befriar inte bara produktivkrafterna från privategendomens bojar, utan överför också kontrollen av dem till den stat som den själv skapat. Medan den borgerliga staten efter revolutionen inskränker sig till en polisiär roll och marknaden följer sina egna lagar, så antar arbetarstaten direkt rollen som ekonom och organisatör. Att byta en politisk regim mot en annan har endast ett indirekt och ytligt inflytande på en marknadsekonomi. Men om man ersätter en arbetarregering med en borgerlig eller småborgerlig regering så skulle det oundvikligen leda till att planeringsprincipen avskaffades och därefter att privategendom återupprättades. *I motsats till kapitalismen byggs inte socialismen automatiskt, utan medvetet.* Framåtskridande mot socialismen är oskiljaktigt från den statsmakt som vill sträva mot socialismen eller som är tvungen att göra det. Socialismen kan säkras först på en mycket hög utvecklingsnivå, när dess produktivkrafter har lämnat de kapitalistiska långt bakom sig, när vars och ens mänskliga behov kan tillfredsställas på ett frikostigt sätt och när staten helt har bortvittrat och upplösts i samhället. Men allt detta ligger fortfarande i en avlägsen framtid. Vid ett visst utvecklingsstadium står och faller det socialistiska uppbyggandet med arbetarstaten. Först sedan man grundligt tänkt igenom skillnaden mellan de lagar som gäller för den borgerliga ("anarkistiska") respektive den socialistiska ("planerade") ekonomin, kan man klart se de begränsningar som vidlåder jämförelsen med den stora franska revolutionen.

Oktober 1917 avslutade den demokratiska revolutionen och inledde den socialistiska revolutionen. Den agrara och demokratiska omvälvningen i Ryssland kan ingen kraft i världen

upphäva, på denna punkt har vi en fullständig motsvarighet till den jakobinska revolutionen. Men kollektiviseringen av jordbruket och därmed också förstärkandet av produktionsmedlen är på intet sätt säkrade. Även om en politisk kontrarevolution skulle återupprätta dynastin Romanov, så skulle den inte kunna återställa det feodala markägandet. Men det skulle räcka att ett regeringsblock av mensjeviker och socialistrevolutionärer kom till makten för att slå det socialistiska uppbyggandet i spillror.

Från byråkratisk centrism till bonapartism

Den grundläggande skillnaden mellan de två revolutionerna och följaktligen också mellan de kontrarevolutioner som ”motsvarar” dem är av yttersta vikt om man vill förstå betydelsen av de *reaktionära politiska förskjutningar* som *utgör Stalin-regimens väsen*. Bonderevolutionen, och det borgerskap som stödde sig på denna kunde mycket väl sluta fred med Napoleons regim och kunde till och med göra sig gällande under Louis XVIII. Den proletära revolutionen är redan under Stalins nuvarande regim utsatt för ett dödligt hot, den kommer inte att kunna motstå en ytterligare förskjutning åt höger.

Den sovjetiska byråkratin – som är ”bolsjevickisk” i sina traditioner men som i verkligheten har av sagt sina traditioner för länge sedan och är småborgerlig i sin sammansättning och anda – kallades in för att reglera motsättningarna mellan proletariatet och bönderna, mellan arbetarstaten och världsimperialismen; detta är den sociala basen för den *byråkratiska centrismen*, dess sicksackande, dess styrka, dess svaghet och dess förödande inflytande på världens arbetarrörelse.³ Ju mer självständig byråkratin blir, ju större makt som koncentreras i händerna på en enda person, desto mer omvandlas den *byråkratiska centrismen* till bonapartism.

Begreppet bonapartism är alltför brett, det behöver konkretiseras. Under de senaste åren har vi använt denna term på de kapitalistiska regeringar som, genom att utnyttja motsättningarna mellan de proletära och fascistiska lägren och genom att stödja sig direkt på den militära och polisiära apparaten, höjt sig över parlament och demokrati som räddare av den ”nationella enheten”. Vi har alltid gjort strikt åtskillnad mellan denna förfallets bonapartism och den unga, offensiva bonapartismen, som inte bara var dödgrävare för den borgerliga revolutionens politiska principer, utan också försvarare av dess sociala erövringar. Vi har ett gemensamt namn för dessa två företeelser, eftersom de har gemensamma drag: Det går alltid att urskilja ynglingen i åldringen, trots tidens obarmhärtiga tand.

Dagens bonapartism i Kreml jämför vi naturligtvis med bonapartismen under borgerlighetens uppgång och inte dess nedgång, dvs med konsulatet och det första kejsardömet och inte med Napoleon III och ännu mindre med Schleicher eller Doumergue. För att göra en sådan liknelse finns det ingen anledning att tillskriva Stalin de egenskaper som utmärkte Napoleon I – när de sociala förhållandena så kräver kan bonapartismen konsolidera sig runt axlar av den mest varierande kaliber.

Ur vår synpunkt är de olika sociala grundvalarna för de två bonapartismerna, av jakobinskt och sovjetiskt ursprung, mycket viktigare. I förra fallet gällde det att konsolidera den

³ Brandleriterna, inklusive SAP-ledarna, som fortfarande vad teorin anbelangar utgör lärjungar till Thalheimer, såg enbart ”ultravänsterism” i Kominterns politik och förnekade (och fortsätter att förneka) själva begreppet ”byråkratisk centrism”. Den nuvarande ”fjärde perioden”, när Stalin utnyttjar Komintern för att dra den europeiska arbetarrörelsen till *höger om* den officiella reformismen, visar hur ihålig och opportunistisk Thalheimer, Walcher och Co:s politiska filosofi är. Dessa människor förmår inte tänka en enda fråga till dess slut. Just av detta skäl känner de en sådan avsky för principen att ”säga som det är”, dvs den viktigaste principen i varje vetenskaplig analys och varje revolutionär politik. (L.T.)

borgerliga revolutionen genom att undanröja dess principer och politiska institutioner. I det senare fallet handlar det om att konsolidera arbetar- och bonderevolutionen genom att ödelägga dess internationella program, dess ledande parti, dess sovjeter. När Napoleon vidareutvecklade termidor-politiken kämpade han inte bara mot den feodala världen, utan också mot ”pöbeln” och de demokratiska kretsarna inom små- och mellanbourgeoisin. På detta sätt samlade han revolutionens erövringar i händerna på den nya borgerliga aristokratin. Stalin försvarar Oktoberrevolutionens erövringar inte bara mot den feodala och borgerliga kontrarevolutionen utan även mot arbetarnas krav, deras otålighet och missnöje, han krossar vänstern som uttrycker de icke-privilegerade arbetande massornas historiskt berättigade och framstegsvändliga tendenser; han skapar en ny aristokrati genom extrema löneskillnader, förmåner, titlar etc. Genom att stödja sig på den nya sociala hierarkins översta skikt mot de lägsta – ibland tvärtom – har Stalin helt och hållet samlat makten i sina egna händer. Vad skulle denna regim kallas om inte ”sovjetbonapartism”?

Genom själva sitt väsen kan inte bonapartismen bestå länge; ett klot som balanserar på spetsen av en pyramid måste alltid rulla ner på ena eller andra sidan. Men det är just vid denna punkt, som vi redan sett, som den historiska analogin har sina begränsningar. Störtandet av Napoleon lämnade givetvis inte relationerna mellan klasserna opåverkade, men i huvudsak behöll den sociala pyramiden i Frankrike sin borgerliga karaktär. Den stalinistiska bonapartismens oundvikliga sammanbrott skulle omedelbart ifrågasätta Sovjetunionens karaktär som en arbetarstat. En socialistisk ekonomi kan inte byggas utan en socialistisk makt. Sovjetunionens öde som en *socialistisk* stat är beroende av den *politiska* regim som uppstår för att ersätta den stalinistiska bonapartismen. Endast proletarietets revolutionära förtrupp kan återuppliva det sovjetiska systemet, om det åter förmår mobilisera de arbetande i stad och på land.

Slutsatser

Utifrån vår analys följer en rad slutsatser som vi här nedtecknar kortfattat:

1. Den stora ryska revolutionens termidor ligger inte framför oss, utan redan långt bakom. Termidoreanerna kan ungefär fira den tionde årsdagen av sin seger.
2. Den nuvarande politiska regimen i Sovjetunionen är den ”sovjetiska” (eller anti-sovjetiska) bonapartismens regim, närmare kejsardömets typ än konsulatets.
3. I sina sociala grundvalar och ekonomiska utvecklingstendenser, förblir Sovjetunionen en arbetarstat.
4. Motsättningen mellan bonapartismens politiska regim och den socialistiska utvecklingens behov utgör den viktigaste källan till inre kriser och är en direkt fara för själva existensen av Sovjetunionen som en arbetarstat.
5. På grund av produktivkrafternas fortfarande låga nivå och den kapitalistiska omgivningen, kommer klasserna och klassmotsättningarna, som än försvagas än skärps, att bestå i Sovjetunionen under en obestämt lång tid, i alla fall fram tills dess proletarietet fullständigt segrat i de viktiga kapitalistiska nationerna i världen.
6. Förekomsten av proletarietets diktatur är även i framtiden en nödvändig förutsättning för att utveckla ekonomin och kulturen i Sovjetunionen. Därför representerar den bonapartistiska degenerationen av diktaturen ett direkt och omedelbart hot mot proletarietets alla sociala erövringar.
7. De terroristiska tendenserna inom den kommunistiska ungdomens led är ett av de mest elakartade symptomen på att bonapartismen har uttömt sina politiska möjligheter och har inträtt i period av den mest hänsynslösa kamp för sin existens.
8. Den stalinistiska regimens oundvikliga kollaps kommer endast att leda till upprättandet av

sovjetdemokrati om avlägsnandet av bonapartismen sker som ett resultat av en medveten handling av den proletära förtruppen. I alla andra fall skulle det i stället för stalinismen bara komma en fascistisk-kapitalistisk kontrarevolution.

9. Oavsett under vilken fana den individuella terrorismens taktik agerar, så kan den under de givna förhållandena bara spela proletariatets värsta fiender i händerna.
10. Det politiska och moraliska ansvaret för att terrorismen överhuvudtaget kunde uppkomma i kommunistiska ungdomsförbundets led faller på partiets dödgrävare – Stalin.
11. Huvudorsaken som försvagar den proletära förtruppen i Sovjetunionen i kampen mot bonapartismen är världsproletariatets oavbrutna nederlag.
12. Huvudorsaken till världsproletariatets nederlag är den kriminella politik som förs av Komintern, den stalinistiska bonapartismens blinda tjänare och samtidigt den reformistiska byråkratins bästa bundsförvant och försvarare.
13. Den viktigaste förutsättningen för framgångar på den internationella arenan är att den internationella proletära förtruppen befriar sig från den sovjetiska bonapartismens demoraliserande inflytande, dvs det s k Kominterns korrumpade byråkrati.
14. Kampen för Sovjetunionens räddning som socialistisk stat sammanfaller helt med kampen för Fjärde internationalen.

Efterskrift

Våra motståndare kommer att kasta sig över vår ”självkritik.” Ni har alltså, kommer de att skrika, ändrat er inställning i den grundläggande frågan om termidor: tidigare talade ni bara om faran för termidor, nu förklarar ni plötsligt att termidor redan ligger bakom oss. Detta kommer förmodligen att sägas av stalinister, vilka kommer att tillfoga att vi har ändrat vår ståndpunkt för att lättare kunna provocera fram en militär intervention. Brandleriterna och Lovestoneiterna, å ena sidan, och vissa ”ultravänsteristiska” kannstöpare å andra sidan, kan uttrycka sig i samma tonart. Dessa människor kunde aldrig påpeka för oss vad som var fel med termidor-analogin, men de kommer skrika ännu högre nu när vi själva avslöjat felet.

Vi har ovan lokaliserat detta fel i vår allmänna bedömning av Sovjetunionen. Det är inte i något fall en fråga om att *ändra* vår principiella ståndpunkt som den har formulerats i ett antal officiella dokument, utan bara en fråga om att göra den mer *precis*. Vår ”självkritik” sträcker sig inte till analysen av Sovjetunionens klasskaraktär eller orsakerna och villkoren för dess degeneration, utan endast till ett historiskt förtydligande av dessa processer genom att upprätta analogier med välkända stadier i den stora franska revolutionen. Även om denna korrigerings av ett partiellt fel är viktig, så lämnar den inte bara bolsjevik-leninisternas grundläggande ståndpunkt orubbad, utan den ger oss också en möjlighet att fastställa den på ett mer exakt och konkret sätt med hjälp av mer korrekta och mer realistiska analogier. Det bör också tilläggas att blottläggandet av dessa fel underlättades av att den politiska urartningens utveckling under tiden antagit mycket konkretare former.

Vår tendens har aldrig gjort anspråk på ofelbarhet. Vi får inga färdiga sanningar genom uppenbarelser, som stalinismens överstepräster. Vi studerar problemen, vi diskuterar, vi kontrollera våra slutsatser mot erfarenheterna, vi korrigerar öppet begångna misstag och – vi går framåt. Vetenskaplig noggrannhet och stränghet mot sig själv tillhör de bästa traditionerna i marxismen och leninismen. Också i dessa avseenden vill vi vara trogna våra lärare.

Översättning: *Martin Fahlgren*

Lästips: Jfr med resonemanget om termidor i [Svar till frågor från New York Times](#) (1932)